

HERKÜL MİLLAS
8 ARALIK 2015
ZAMAN GAZETESİ

Bağnazlık kelimesi bir düşünceye gereğinden fazla bağlanmak anlamında kullanılıyor.

Taassup, fanatizm de aynı anlamı taşır. Ama “gereğinden fazla” ne demek, fazlalığı ölçme birimi nedir ve buna kim karar verir? Bağnazlığa hepimiz karşıyız, ama bağnazlığın tam olarak ne olduğu konusunda anlaşmamız hiç de kolay değil. Zaten prensiplerde anlaşmak zor değildir; sorun genellikle pratiktedir. Örneğin, hakkaniyetle davranmak, dürüst olmak ve tembel olmamak konusunda eksiksiz hepimiz hemfikir olabiliriz. Ama bu alandaki uyumumuz, namussuzluğu ve tembelliği engellemiyor. Hele kendimizin böyle kusurları olduğunu kabullenmemiz çok enderdir.

Bağnazlığın farklı bir tanımı da var: Bir ilkenin asıl amacını unutarak bir inancı güçlü biçimde savunmak. Örneğin, bir taraftar kendi futbol takımının adına etrafı kırıp dökerken, amacın spor

yapmak ve hoş vakit geçirmek olduğunu unuttur. Bu yüzden yaptıkları bağnazlıktır. Dinler de insanların barış ve huzur içinde yaşamaları için ve yararları adına ortaya çıkmıştır. Dinin savaşmanın mazeretine dönüştürülmesi de bağnazlıktır çünkü din asıl amacından saptırılıp çok farklı ve çok güçlü başka bir inanç olarak kullanılmak istenmektedir.

Bu tür bağnazlıklar rahatlıkla meşru kılınıp savunulamadığı için, bağnazlık tabularla bir arada sunulur. Tabu ile kastettiğim, sorgulamayı ve tartışmayı peşin engelleyen yasaklı yaklaşımdır. Bu yasalara genellikle “ilkelerimiz” veya “kimliğimiz budur” da denir. İlkeler ve kimlikler genellikle tartışılması istenmeyen değerlerdir; bunlara peşin ve sorgulanmadan “saygı” duyulması istenir. Böylece eleştiri de engellenmiş olur; ve artık bağnaz bir tutum söylemimizde ve davranışlarımızda taht kurmuştur demektir. Kimseye de kolay kolay bu alanda laf ettirilmez; çünkü “ilkeler ve kimlikler sorgulanamaz” anlayışı egemen kılınır. Bağnazlığın en belirgin özelliği de zaten budur: Eleştiriye kapalı kalmaktır, yasak getirmektir. Bağnaz bir kişi farklı görüşe bütünüyle duyarsızdır. Bu girişten sonra artık yazımın asıl amacına geçebilirim.

Millilik, amaç ve araç

Milli kimliklerin oluşmasının, milli devletlerin ortaya çıkmasının ve bunların kitleler içinde saygınlık kazanmalarının nedeni sağladıkları (eskiye kıyasla) daha iyi yaşam şartlarıdır. İnsanlar bağımsızlığı, ulusal egemenliği, özgürlüğü, demokrasiyi ve buna benzer değerleri, sağladıkları sonuçları için benimsemiştir. Milli egemenlik ve demokratik devlet yok olduğunda insanlar da zararlı çıktıkları için, bu değerlere sahip çıkarlar. Bu değerler insanların özgür ve mutlu yaşamasını sağlar. Yani milli devlet, egemenlik ve kimlik insanların mutluluğunu sağladığı için “kutsaldır”.

Zamanla bu çerçevede semboller de oluşur. Örneğin, bayrak milliliği temsil eder; pek çok kutsal değerlerin simgesidir. Ülkenin sınırları egemenliğin varlığının kanıtı gibidir. Bu sınırların ihlali tehlikeli bir gidişin ilk adımı gibi algılanır: ihlal, egemenlik tehlikeye giriyor mesajı gibidir. Ama tehlikeli aşama, sembollerin asıl amacı gizlemeye başlaması ve sembollerin amaç sayılmasıdır. Bu aşamanın görülmesi ve bilincine varılması ise kolay değildir.

Aslında “milli” sayılan pek çok “şey” -devlet, egemenlik, devlet sınırları, hatta hukuk ve adalet- vatandaşın yaşamının daha iyi olması için vardır. Bütün bunlar araçtır; amaç vatandaşın çıkarı ve mutluluğudur. Çıkar derken, soyut kelimeleri değil, somut olan, yani ölçülebilen, sayılabilen, elle tutulur ve istatistiklerin malzemesi olabilecek çıkarı kastediyorum. Vatandaşın mutluluğuna ve kısa ve uzun süreli çıkarına çıkmayan her yol, “milli” sayılmamalı. Ama ulus-devlet kurma

aşamasında alışlagelmiş eğitimimiz bu ilişkileri bize böyle göstermedi ve bu biçimde öğretmedi. Okullar, ama ülkede yaygın hamaset edebiyatı da başka şeyleri vurguladı. Vurgulananlar genel kavramlardı: Devlet, egemenlik, ülke sınırları vb. Zamanla asıl amacın pek vurgulanmamaya ve araçların temel sayılmaya başlandığını görüyoruz. Özellikle genel kriz dönemlerinde “vatan sağ olsun” sözü öne çıktı, ama asıl amacın halkın mutluluğu olduğu pek söylenmedi. Farklı ve eleştirel görüşler cesaretlendirilmedi. Bu söyleme öylesine alıştık ki tuhaflığını görmez olduk.

Bu sürece aracın amaca dönüşmesi denebilir. Ama bu “yabancılaşmanın” ikinci bir aşaması da var. Araçlar sembollere dönüşüp bir tür kutsallık kazanınca artık sembol de amaç gibi algılanır. Bu durum büfenin üzerinde duran çocuğumuzun fotoğrafını (sembolünü), çocuğumuz sanmamıza benzer. O fotoğrafa odaklanıp onu korumaya çalışırken, çoğunun yararını, çıkarını unutmamız gibi bir durumdur bu. Siyaset biliminde bu duruma ve bu tür millilik yaklaşımına “Ersatz din” yani dinin yerine geçen millilik denmiştir. Bu inanca da “Etnolatry”, yani milliliğe kutsallık tanıyıp tapınma. (Hugh Seaton-Watson'a göre). Bu anlayış egemen olunca artık insanlar gerçeklikten kopmuş, sanal bir dünyada yaşar gibi olurlar. Semboller mücadelesi içinde asıl amacı kaçırmış olabilirler.

Tabular da bu aşamada öne çıkar. Tartışılmak istenmeyen ilkeler, kutsal kırmızı çizgiler ve ne olduğu tam olarak tanımlanmayan onur gibi kavramlar, bir hamaset edebiyatı içinde ortaya çıkar. Asıl amacın görülmediği ve aracın temel kaygı olduğu bu duruma “bağnazlık” demem bundandır. Halk, “pire için yorganı yakmak” sözünü bu durumlar için yaratmıştır sanki. Bu aşamada pragmatizm ve sonuç verici çözümler akla pek gelmez; somut çıkarlar da. Semboller için tehlikeli riskler alınabilir.

Hamaset edebiyatı için bir sözlük şunları yazıyor: İçi boşaltılmış, gerçek amacı insanları umutlandırmak olan, amacından şaşmış söylem; eleştiriler, özeleştiriler yapılarak çözümler üretmek yerine boş umutlar vermek diye de anlatılır. Bütün bunların –semboller, aracın amaca dönüşmesi, hamaset edebiyatı– demagoji ile de ilişkili olmalı. Ama acı olan, bu sarmala takılanların kötü niyet taşıyor olmasıdır. İnançları doğrultusunda samimi, ama sanal bir dünyadadırlar; kelimelerin esiri gibi, yanlış hedefler peşinde. Yani bağnazlığa kızmak yerine onu anlamak daha önemlidir demek istiyorum; ve bunları konuşabilmek için tabii ifade özgürlüğü de.